

FRANS STOELINGA

Albert Winsemius

De man die Nederland en
Singapore rijk maakte

Boom - Amsterdam

Afbeelding omslag: Nationaal Archief / Collectie Spaarnestad / Anefo /

Fotograaf onbekend

Omslagontwerp: Mijke Wondergem

Vormgeving binnenwerk: Marry van Baar

© 2021 Frans Stoelinga en Boom uitgevers Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

ISBN 9789024444625

NUR 680

www.boomgeschiedenis.nl

www.boomuitgeversamsterdam.nl

INHOUD

- Voorwoord – Ontwikkelingshulp, dat doe je zo 7
- 1 Jeugd, ambtenaar in rijksdienst (1910-1953) 15
 - 2 Koude Oorlog, wapenindustrie (1953-1960) 95
 - 3 Van Raffles tot Winsemius (1819-1960) 111
 - 4 Winsemius in Singapore: eerste fase (1960-1965) 143
 - 5 Frappante parallellen 181
 - 6 De schepper van de bv Singapore: tweede fase (1965-1973) 213
 - 7 Winsemius' derde en laatste Singaporefase (1973-1983) 287
- Terugblik 319
- Nawoord – Albert Winsemius deed wel en zag niet om 325
- Aanbevolen literatuur 329
- Personenregister 333

VOORWOORD

Ontwikkelingshulp, dat doe je zo

Na de Tweede Wereldoorlog hebben Aziatische landen, net als de meeste Europese landen, de tijd gehad om hun wonden te likken en hun economieën weer op gang te brengen. De aanpak van deze heroriëntatie is per land verschillend en leidt tot een variëteit aan resultaten. Het succes van acht Aziatische landen geeft de Wereldbank in 1993 aanleiding om over 'wonderen' te schrijven. Haar rapport *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy* roemt in het bijzonder de ontwikkeling van een vijftal landen: Japan en de 'vier tijgers' Hongkong, Zuid-Korea, Singapore en Taiwan.

Op 10 maart 1984, aan het eind gekomen van zijn 23-jarige begeleiding van Singapores ontwikkelingsstrategie, zegt Albert Winsemius, een beminnelijke maar tegelijk strenge en doortastende Fries, dat er nooit sprake was geweest van een wonder: 'It was simply hard-headed policy.' Een beleid dat deze stadstaat, op een nietig eilandje onder Maleisië, binnen één generatie doet overgaan *From Third World to First*, zoals Singapores premier Lee Kuan Yew zijn memoires heeft betiteld.

Geografisch is Singapore niet meer dan een grote tropische heuvel in zee, met weinig natuurlijk potentieel waardoor bijna alles geïmporteerd moet worden, van olie tot cement en bouwstenen en alle voedsel tot en met het drinkwater aan toe. De druk bezochte haven gekoppeld aan een rijkelijk ontwikkelde handelsfunctie geeft deze 'speldenknopnatie' echter wel een economische voorsprong ten opzichte van andere Zuidoost-Aziatische landen.

Singapore, bijna twee eeuwen een Britse kolonie, is ook sterk

afhankelijk van de Britse militaire bases op het eiland en van wat kleinere industriële ontwikkelingen. Het is een land dat na de oorlog gehinderd wordt door een forse jaarlijkse bevolkingstoename en sterke etnische en religieuze verdeeldheid onder de bevolking van Chinezen, Maleisiërs en Indiërs. Tegelijk beschikken de inwoners over een oersterk arbeidsethos en grote leergierigheid. Het is een unieke prestatie om onder deze omstandigheden een van de rijkste en meest ontwikkelde landen ter wereld te worden.

In Nederland is er verrassend weinig geschreven over de invloed van Albert Winsemius in dit Zuidoost-Aziatische land. Dat is verbazend, want wat hij in Singapore heeft gedaan heeft hij grotendeels in Nederland geleerd. Na de Tweede Wereldoorlog diende hij onder drie befaamde ministers, P. (Piet) Lieftinck, J.R.M. (Jan) van den Brink en J. (Jelle) Zijlstra, die deze ambtenaar op handen droegen. Maar ook aan andere kennis over de levensloop van deze ‘vergeten pionier’ ontbreekt het, over zijn werk als ambtenaar tijdens de Tweede Wereldoorlog en over zijn carrière tussen 1953 en 1960 in de Europese wapenindustrie.

Winsemius is geboren in 1910 in Leeuwarden en opgegroeid in een gereformeerde omgeving, in een periode van armoede en werkloosheid waarin communisme, nationaalsocialisme en fascisme oprukken. In zijn zoektocht naar kennis en respect is de jonge Winsemius erop gespitst zichzelf doorlopend te verbeteren: van plantenkweker wordt hij kaasmaker, van middenstander wordt hij een werkstudent in Rotterdam onder hoogleraar economie Piet Lieftinck, om ten slotte in 1939 te promoveren in de economische wetenschappen. Hij is dan 29 jaar.

Daarna werkt hij bijna zestien jaar als ambtenaar in ‘het Haagse’, waar de nadruk op twee perioden ligt: de eerste drie jaren van de Duitse bezetting bij het departement Handel, Nijverheid en Scheepvaart (het latere ministerie van Economische Zaken), in de functie van hoofd van de afdeling Prijsvorming van de Dienst van de Gemachtigde voor de Prijzen, en van 1949 tot begin 1953, als directeur-generaal voor de Industrialisatie bij het ministerie van Economische Zaken. Het zijn ambtelijke leidinggevende dienstverbanden in een tijdperk

van een grimmig en verward Nederland, tijdens en na de traumatische Duitse overheersing. Zijn eigenzinnige karakter leidt tot conflicten, waardoor hij vanaf 1943 twee jaar 'ziek thuis' is en zich verdiept in moderne organisatietheorieën en hier een boek over schrijft. Als hij zich echter in mei 1945 weer 'ten departemente' begeeft, ontmoet Winsemius weerstand en wantrouwen. Er wacht hem een lange strijd die hij uiteindelijk in zijn voordeel weet te beslechten.

Na 1947, wanneer binnen het kader van de Marshallhulp zijn inzichten in ambtelijke organisaties en ontwikkelende industrieën weer op waarde geschat worden, kan Winsemius zijn creativiteit volop aan de Nederlandse herindustrialisatie wijden. Meer dan 400 internationale bedrijven, waarvan circa 150 Amerikaanse, verleidt hij om een dochteronderneming te vestigen in Nederland. Tot de eerste Amerikaanse zaken die dit doen, behoren oliemaatschappijen, zoals de Standard Oil of New Jersey, Caltex en Aramco, bedrijfs-machinefabrikanten, zoals Remington Rand, I.B.M., Monroe, Royal McGee en Friden en de fabrikanten van gereedschapsmachines Cincinnati Milling en American Tool Works. Hiermee boekt Nederland het grootste succes van alle Europese landen.

Tijdens deze jaren van Marshallhulp belandt hij vervolgens in de wapenindustrie, wat hem voor een nieuwe, avontuurlijke en financieel interessante fase van zijn leven doet kiezen. Volgens zijn dochter Ankie wijst hij zelfs het aanbod af om minister van Oorlog te worden. Hij wil liever rijk worden, en het tijdperk van de Koude Oorlog en de wapenwedloop bieden hem deze kans. Geld en status brengen hem in contact met machthebbers en politici, maar ook middenin een West-Duitse controversiële wapendeal. In 1959 besluit hij deze fortuinlijke loopbaan op persoonlijke gronden te beëindigen. Zijn relaties binnen de Wereldbank, de Verenigde Naties en de Organisatie voor Europese Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) helpen hem aan een nieuwe toekomst.

Het boeken van succes, waarbij het doel vaak compromisloze middelen heiligt, wordt Winsemius' handelsmerk. Zijn originaliteit en ervaring zijn binnen de nieuwe Amerikaanse wereldconceptie uitstekend inzetbaar. Als begenadigd ontwikkelingsstrateeg is hij gepokt en gemazeld in economische structuren en hij weet het

nodige van toerisme en onderwijs, van geld, van in- en uitvoerbeperkingen en van internationale industrialisatie. Hij is uitgegroeid tot een meester in het opzetten, respectievelijk het begeleiden van veranderingsprocessen van ambtelijke en industriële instellingen. En... hij heeft een uitgebreide kennis van de wapenindustrie.

Vanaf 1959, bijna vijftig jaar oud en intussen multimiljonair, raakt Albert Winsemius nauw betrokken bij de economische ontwikkeling van kleinere, vaak autoritaire staten. Hij wordt door de OESO, de Wereldbank en de Verenigde Naties gevraagd voor onderzoeksprojecten in Griekenland, Portugal, Spanje, Singapore en Turkije, waarvan Singapore het hoogtepunt van zijn carrière wordt. Ruim 23 jaar krijgt dit eiland zijn meervoudige expertise toegediend. Vanaf het prille begin adviseert hij politiek Singapore zich te richten op mondialisering van zijn economie en op het oprecht omarmen van internationaal kapitaal. Waar tientallen experts tot andere conclusies komen, suggereert hij al na twee maanden onderzoek dat Singapores economie als een 'stand alone' kan functioneren, als volledig op zichzelf staand.

Singapore zit dan echter midden in een wurgend dekolonisatieproces en wordt geplaagd door een bevolking met sterk communistische inslag. Bovendien, als Winsemius in 1960 de inventaris opmaakt van de bestaande industriële activiteiten, ervaart hij dat het land met buurland Maleisië wil fuseren. Weliswaar ziet hij voordelen in deze vergrote interne gemeenschappelijke markt, maar hecht hij meer geloof aan een industriële economie die zich richt op export, op internationale markten. Volgens hem is een fusie met Maleisië niet cruciaal voor Singapore om te overleven, hoogstens vormt dit buurland een extra afzetmarkt.

Het 'huwelijk' tussen Singapore en Maleisië, het overhaaste samengaan in 1963, duurt maar kort. Twee jaar later volgt een snelle scheiding en kan Winsemius opnieuw aan de slag. Hij zet nu zijn schouders versterkt onder het werven van internationale industriële ondernemingen. Zelf zegt hij hierover dat hij 'de dorpsmentaliteit van Singapore heeft moeten doorbreken om uiteindelijk wereldwijd te kunnen opereren'. Met zijn tactiek om mondiaal bedrijven en hun

kapitaal te verleiden, zoals hij dat ook in Nederland heeft gedaan, staat Singapore overleven en welvaart voor hem dan al vast. Na vijf verloren jaren – drie jaren door communistische agitatie en twee jaren door de mislukte fusie met Maleisië – gaat hij Singapore voor de tweede keer planmatig industrieel herinrichten. Hij produceert een tweede indrukwekkend rapport, het *Memorandum (Revised) to the Government of Singapore on the Economic Situation after Singapore Day, 1965*. Met typische Winsemius-uitgangspunten: ‘Als er ter plaatse geen werk is, moet het werk alsnog ingevoerd worden’, en ‘Singapore zal zich de wereldmarkten in moeten vechten’. In dit rapport zoekt hij hulp op basis van drie uitgangspunten: Singapore is voor heel Azië een reële bedreiging, bevriende naties moeten Singapore helpen door speciale handelsconcessies toe te staan en de handel met zowel Maleisië als Indonesië moet zo snel mogelijk weer op gang gebracht worden. Het in dit rapport geïntroduceerde veiligheidsaspect is voor voormalig wapenlobbyist Winsemius in feite een herhaling van zetten, vooral als het hem goed bekende Israël Singapore komt helpen bij het opzetten van een eigen leger. Bovendien is het van belang dat Winsemius ‘de Amerikanen’ die deze militaire kant wereldwijd politiek en financieel begeleiden, vaak persoonlijk kent.

Om de betalingsbalans weer in evenwicht te krijgen heeft het naoorlogse Nederlandse economische beleid, met de medewerking van Winsemius, zich gericht op vergroting van de werkgelegenheid en op verhoging van de nationale productie. Vandaar dat Singapore, nu eveneens onder medewerking van Winsemius, multinationale ondernemingen gaat aantrekken, een vriendelijk belastingklimaat gaat scheppen, fabrieken gaat bouwen en kantoren neerzetten. Honderdduizenden arbeidsplaatsen worden gecreëerd door buitenlandse bedrijven naar Singapore te dirigeren. Vooral Japanse en Amerikaanse firma’s wagen de oversteek.

Jazeker, Nederland was gidsland voor Singapore. Frappante analogieën zijn hiervoor gevonden en veel vergelijkingen tussen het Nederland van na 1945 en Singapore van na 1960 worden nader benoemd. Parallellen als de verzuiling in beide landen: in Singapore de scheiding tussen Chinese, Maleise, Indiase en Pakistaanse inwoners

met elk hun eigen geloofsbeleving en navenante politiek, in Nederland tussen de katholieken, protestanten en 'buitenkerkelijken'. Het bestuur van Singapore uit de begintijd van Lee Kuan Yew doet denken aan de autocratie onder koningin Wilhelmina en haar eerste regeringen na 1945, voortgekomen uit het autoritair staatsgezag van voor 1940, van Abraham Kuypers en Hendrik Colijn. Ook 'de bedreigingen van buitenaf' tonen een grote mate van gelijkenis. Voor Nederland geldt dit voor landen als Duitsland en Indië tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Voor Singapore vormen de politieke en militaire bedreigingen van Maleisië en Indonesië begin jaren zestig eenzelfde probleem.

Het is treffend dat beide landen zich ook onderscheiden in immateriële zaken als handelsgeest, noeste werk- en spaarzaamheid, wilskracht en doorzettingsvermogen. Grondstoffenschaarste en sterke bevolkingsgroei, de unieke zeehavenpositie en het droogmalen voor extra ruimte zijn voor beide landen al even relevant. Beide landen zijn klein, beide starten na de oorlog met grote woningnood en geen van beide wil het communisme aan de macht. Beide landen weten wat armoede en woningnood voor een groot deel van de bevolking betekent. Winsemius fundeert zijn adviezen op wat hij in eigen land persoonlijk heeft ervaren en eigenhandig mocht helpen oplossen.

In de eerste helft van de jaren zeventig – Winsemius adviseert dan al tien jaar de regering van Singapore – produceren en exporteren hier al meer dan vijftig multinationale concerns en wordt het moment van volledige werkgelegenheid bereikt. Er ontstaat zelfs een tekort aan arbeidskrachten, identiek aan Nederland in de eerste helft van de jaren zestig. Winsemius blijft echter doorgaan met het adviseren van de regering: ondanks het behalen van deze mijlpaal denkt hij niet aan stoppen. Zijn advies blijft nodig. Weliswaar zijn de gemiddelde inkomsten per hoofd van de bevolking in de afgelopen jaren verviervoudigd, maar de lonen zijn te laag op een te laag niveau gehouden en de stijging van de productiviteit blijft onder de maat. Bovendien is de inkomensverdeling zeer onevenwichtig. Voor Winsemius breekt het moment aan om in Singapore een Sociaal-Economische Raad te introduceren.

Onder de naam van National Wages Council (NWC) krijgt Singapore een soort kopie van de Nederlandse SER. Vertegenwoordigers van werknemers- en werkgeverszijde gaan met de overheid om de tafel zitten om gezamenlijk naar een ordelijke loonontwikkeling te zoeken waardoor stakingen, uitsluitingen en langdurige onderhandelingen vermeden worden. De NWC in Singapore neemt, evenals de SER in Nederland, tientallen zaken onder de loep: jaarlijkse loonrondes, pensioenleeftijden, bonussen, omscholing van werknemers, problemen van werkloosheid in magere jaren en van jobhoppen als het economische tij beter is. De NWC draagt bij aan disciplineren van de in oorsprong agressieve, radicale vakbonden. Om de furie van de straat, de gewelddaden en ordeverstoringen te bedwingen moet vaak tiranniek ingegrepen worden. Het nieuwe overleg neemt de plaats in van deze radicale en confronterende aanpak. Dit 'polder'-initiatief is onmiskenbaar uit de koker van Winsemius. Succes blijft niet uit: het land ontwikkelt zich stormenderhand en voor honderdduizenden worden nieuwe onderkomens gebouwd. Er komt een pensioenfonds voor iedere inwoner. Onderwijs, gezondheidszorg en recreatie ontwikkelen zich sterk. In het ooit zo straatarme en sterk verdeelde land ontstaat een geest van nationale trots.

Singapore wordt het rolmodel voor veel landen, het ontwikkelt zich anders dan Maleisië, anders dan China of India. Bedrijven en talent uit moderne landen als Japan, de Verenigde Staten, Duitsland, Nederland, Zwitserland en Israël worden onder Winsemius' leiding binnengehaald waardoor het oorspronkelijke koloniale bestaan volledig verdwijnt en Singapore synoniem wordt voor welvaart, een land zonder postkoloniale rancune. Door bijna een kwart eeuw lang twee, drie keer per jaar op en neer naar Singapore te reizen, heeft Winsemius dit eiland gereedschap gegeven om de armoede en wanorde te overwinnen en een eigen nationale identiteit op te bouwen. Hij heeft het een spijkerharde industriële methodiek aangereikt die een explosieve ontwikkeling mogelijk heeft gemaakt. Dat hij louter op basis van vertrouwen – in Singapore wordt zelfs over 'volledig pro bono' gesproken – op zeer uiteenlopende terreinen de regering decennialang ook andersoortig advies heeft kunnen geven, staat eveneens vast.

Volgens premier Lee Hsien Loong, de oudste zoon en opvolger van Lee Kuan Yew, heeft Winsemius alle vertrouwen gekregen om met zijn logische en goed onderbouwde aanwijzingen, ‘onschatbaar waardevolle adviezen’ te geven, waardoor een snelle groei gerealiseerd is. De drie geciteerde woorden van premier Lee Hsien Loong, uitgesproken tijdens het staatsbezoek van koningin Beatrix aan Singapore in 2013, 53 jaar na de komst van Winsemius, vatten zijn historische betekenis uitstekend samen. Albert Winsemius heeft het recept van ware ontwikkelingshulp in Nederland gevonden en in Singapore toegepast.

Singapore en Maleisië

De oorspronkelijke Engelse kolonie op het Maleise schiereiland heette British Malaya en bestond uit negen Maleise sultanaten en de drie stedelijke nederzettingen (Straits Settlements) – Penang, Malacca en Singapore. In 1946 creëerde het Britse koloniale bewind de Malay Union die in 1948 omgevormd werd naar de Federation of Malaya, bestaande uit de negen sultanaten maar zonder Singapore dat als afzonderlijke kolonie werd bestuurd. De Federation of Malaya werd onafhankelijk in 1957.

In 1963 ontstond de Federation of Malaysia door samengaan met Singapore en de twee tot dan Britse koloniën op het eiland Borneo: Sabah en Sarawak. In 1965 werd Singapore een onafhankelijke staat die sindsdien los van de federatie staat.

Regelmatig wordt in dit boek de naam ‘Maleisië’ gebruikt, ook al zou de Engelse term Malaya strikt genomen historisch correcter zijn voor de periode van voor 1963. In deze context was de Maleier een inwoner van Malaya en de Maleisiër is, sinds 1963, inwoner van Maleisië.

Het woord Maleis verwijst veelal naar de taal die Maleisië en Indonesië gemeenschappelijk hebben. Maleisisch is afgeleid van het woord Maleisië en wordt als bijvoeglijk naamwoord gebruikt.

Tot 1967 hebben Singapore en Maleisië een gemeenschappelijke munt: de Maleise ringgit, Maleise dollar.

JEUGD, AMBTENAAR IN RIJKSDIENST (1910-1953)

Massawerkloosheid, armoede, oorlogen

In de *Leeuwarder Courant* van 14 en 15 juni 1960 vertelt Albert over zijn vader Pieter Bernardus Winsemius, geboren in 1883: ‘Mijn vader, hij is nu 76, moest toen hij tien jaar oud was op het Friese platteland bij de boer werken. Van ’s morgens heel vroeg tot ’s avonds laat. En af en toe een halve dag op bed blijven – dan moesten immers de kleren worden gewassen. Ouderdom en dus armoede moet in die tijd iets afschuwelijks zijn geweest.’

De vraag dringt zich op of in 1910, het jaar waarin Albert Winsemius op 26 februari in Leeuwarden geboren wordt, armoede zich anders voordoet. Het antwoord is: niet voor iedereen, maar wel voor een zeer groot deel van de Nederlandse bevolking. Als de Armenwet in 1912 aangenomen wordt, schrijft historicus Femke Deen in *Historisch Nieuwsblad* van honderd jaar later, dat nog een derde van de vijf miljoen Nederlanders ‘in uitzichtloze poverheid’ leeft, een armlastige groep met een groot aantal kinderen die in wijken wonen die er verpauperd en vervuild bij staan. Het is de tijd dat in Nederland de bordjes ‘onbewoonbaar verklaarde woning’ volop aanwezig zijn.

Leeuwarden is rond Winsemius’ geboorte een provinciestad met circa 36.000 inwoners. Er is een militair garnizoen, een station, een gevangenis en één keer per jaar een grote kermis. Elke vrijdag is het druk als de boeren uit de omringende plaatsen de veemarkt bezoeken. In de jeugdjaren van Winsemius groeit de stad snel in omvang en kent ook Leeuwarden schrijnende armoede en erbarmelijke

woonomstandigheden. Het kan moeilijk anders of Winsemius heeft op jongere leeftijd de misère van dichtbij gezien en is er misschien door beïnvloed. Een vergelijkbare armoedige schraalheid, werkloosheid, barre huisvesting en eenzelfde uitzichtloosheid zal Winsemius een halve eeuw later in Singapore helpen oplossen.

Albert is de derde zoon in een gezin met zes kinderen wier vader opklimt tot winkelier in kaas. Hij gaat naar een protestantse lagere school en de zondagsschool, om daarna de protestantse hogere burgerschool (hbs) te doorlopen. Als zeventienjarige verdient hij, aankomend fabrieksarbeider bij de Coöperatieve Zuivelfabriek in Oudega, een schamel loon. De tijdgeest wordt goed weergegeven als de *Leeuwarder Courant* nog een voor Winsemius typerende uitspraak noteert: ‘Het enige waar ik echt verstand van heb is van kaas [uit een] fabriekje met een directeur, een botermaker, een kaasmaker, een tweede botermaker en een tweede kaasmaker (die laatste was ik). ’s Morgens om vier uur opstaan; om vijf uur aantreden in de fabriek – een paar kwartier later stond je al met je sokken te soppen in de [kaas]wei die in je klompen was gelopen.’

In het jonge leven van Winsemius passeert, behalve de kaas, ook de Eerste Wereldoorlog, hoewel de gemiddelde burger in Leeuwarden hier misschien minder van gemerkt heeft. Het ontstaan van het communisme, na de Oktoberrevolutie van 1917 in Rusland, is waarschijnlijk beangstigender geweest. Dit ‘rode gevaar’ en andere radicale politieke ideologieën die op het wereldtoneel nu de kop opsteken, doen de omgeving waar Winsemius in opgroeit sterk verharderen en gaan een belangrijke rol in zijn leven spelen.

Het huisgezin van vader Pieter Bernardus maakt ook de hyperinflatie van eind jaren twintig mee, die het maatschappelijk leven in Nederland overrompelt. Het is het begin van een geduchte werkloosheid. In deze periode van groeiende armoede gaat zoon Albert, net achttien jaar oud, op zoek naar beter. Dat brengt hem in mei 1928 naar Engeland, waar hij als tuindersknecht werk vindt op een tulpenforceerderij in Essex. Winsemius: ‘Zo’n bedrijf waar je met stoken de tulpen vóór Kerstmis in de bloei trekt.’ Het lukt hem niet om een gesalarieerde betrekking te krijgen, waardoor hij in oktober van hetzelfde jaar alweer in Leeuwarden terug is.

Nu gaat Albert, als zelfstandig handelsreiziger, de kost verdienen in de zuivelbranche, zes jaar lang tot eind 1934. Op 12 november 1929 neemt hij, in het jaar van de Grote Depressie en nog geen drie weken na de beurskrach op Wall Street, samen met zijn bijna drie jaar oudere broer Bernard de ‘Winsemius Kaas en Vetwarenhandel’ van vader Winsemius over. In het interview in 1960 in de *Leeuwarder Courant* zegt Albert hierover: ‘Als ik vroeger naar de lucht keek, wist ik wat voor weer het zou worden. Dat was in de tijd, dat ik reiziger was in rookvlees, margarine en kaas in Leeuwarden. Dat kunstje ben ik verleerd en het is niet verwonderlijk, nu ik er niet meer ’s morgens vroeg met de fiets op uit ga om op één dag in tien of twaalf Friese dorpen m’n kaas te verkopen.’ Het koopmansgevoel van Winsemius en zijn verkoopstrategieën ontwikkelen zich in deze economisch schrale periode, hoewel ook de verkoop van en winst maken op zuivelproducten in deze jaren zwaar onder druk staan. Chan Chin Bock, een van zijn vrienden in Singapore, herinnert zich een uitspraak van Winsemius, die hij in 1996 als volgt weergeeft: ‘At times he would say that it is more difficult to sell cheese than to run an economy.’

Na het communisme komen het fascisme en het nationaalsozialisme op, met hun afkeer van democratie en liefde voor revolutionair geweld. Dit geweld veroorzaakt een stortvloed aan crises, angsten en gewelddadigheden die grootschalige veranderingen veroorzaken. In juli 1932 behaalt Adolf Hitlers Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) bij de Reichstagsverkiezingen maar liefst 44 procent van de stemmen en benoemt rijkspresident Paul von Hindenburg hem op 30 januari 1933 tot rijkskanselier. Nog geen twee maanden later, 21 maart 1933, opent het eerste Duitse concentratie- en strafkamp Dachau. De trend is gezet: kamp Auschwitz (Birkenau) kan later 4500 personen per dag vernietigen.

Nationalisten onder leiding van Franco komen in opstand. De strijd leidt tot een Spaanse Burgeroorlog met grote wreedheden waar communisten, nationalisten, anarchisten en religieuzen in een gevecht om de macht verwickeld zijn. Nazi-Duitsland, fascistisch Italië en de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken (USSR) steunen de Spaanse strijdende partijen met wapens, adviseurs,

troepen en geld. Het lijkt op een generale repetitie voor het nog veel verschrikkelijker conflict dat de wereld te wachten staat.

De supranationale Volkenbond die, in 1934 met 58 individuele staten als lid, de instandhouding van de wereldvrede en de beveiliging van de territoriale onschendbaarheid van zijn leden als doel heeft, faalt herhaaldelijk en kan niets uitrichten tegen de agressie van Japan, Italië en Duitsland. De politieke problemen in en buiten Europa blijken niet oplosbaar, de oude Europese suprematie loopt ten einde. In 1938 lijft nazi-Duitsland Oostenrijk en het Tsjechische Sudetenland in. Op 1 september 1939 valt de Duitse Wehrmacht Polen binnen en is de door velen zo gevreesde Tweede Wereldoorlog een feit. Tussen 1936 en 1939 kost deze aanloop naar de volgende crisis al een half miljoen mensenlevens. In deze aanloop naar verwoesting ziet de jonge Winsemius hoe de wereld om hem heen door oorlog en agressie uit elkaar valt.

Werken, studeren, trouwen, promoveren

Midden jaren dertig, na zes jaar kaas en andere levensmiddelen verkocht te hebben in een steeds armer wordende omgeving, is het voor Winsemius genoeg geweest. Zes jaar lang heeft hij met zijn broer geprobeerd vaders kaasbedrijf draaiende te houden. Het bedrijf Gebr. Winsemius aan de Nieuweburen 120 in Leeuwarden wordt opgeheven.

Zoals hij in een interview in 1993 afgenomen door de historici Leo Douw en Sikko Visscher in Wassenaar bekend, hebben de crisisjaren hem overtuigd dat ‘het leven pas compleet wordt, als je volledig gebruik kan maken van alle talenten die je van huis uit hebt meegekregen’, een bijna Bijbelse uitspraak over het benutten van al je ontvangen talenten. Hij verhuist begin 1935 van Friesland naar Zuid-Holland en gaat als administratief controleur voor 118,75 gulden per maand werken bij de Nederlandsche Sierteelt Centrale in Boskoop, ‘onder meer vanwege mijn Engelse ervaring’. Na het behalen van een aantal praktijkdiploma’s is het volgen van een universitaire studie nu zijn nieuwe doel.

Verrassend genoeg blijkt uit Winsemius' rondgang langs de universitaire instituten in Nederland dat zijn vorming tot (ontwikkelings)econoom niet zijn eerste persoonlijke keuze is. Zijn eerste keuze is 'het eenvoudige' vak van rechten, maar hiervoor is een gymnasiumopleiding noodzakelijk en de Rijksuniversiteit Leiden verplicht hem tot een colloquium doctum (toelatingsexamen) in het Latijn, een taal die hij niet in zijn ransel heeft. Ook de Technische Hogeschool van Delft geeft hem geen groen licht om hier te starten, omdat het wiskundepakket uit zijn hbs-tijd voor een technische studie niet toereikend is. In 1936 wordt het ten slotte de Nederlandsche Handelshoogeschool te Rotterdam, de latere Erasmus Universiteit, waar het vak economie hem mogelijkheden biedt. Aangezien er geen avondcolleges voor de nu vijftientigjarige, volwassen Winsemius zijn, wordt met de decaan in Rotterdam een modus gevonden om te studeren zonder colleges te volgen, thuis, in de avonduren, na het werk en in de weekeinden. De zeven vrije vakantiedagen per jaar, die zijn baan hem permittiert, zijn voldoende om de examens in deze studierichting te kunnen doen.

Werken en studeren vallen vanaf nu samen. Met trots publiceert Winsemius in 1938 een werkstuk dat zijn studie en werkervaring bij de sierteeltproducten eer aandoet. Conform de hogeschoolrichtlijnen, gekoppeld aan een persoonlijke affiniteit voor de sector, geeft hij een overzicht van de lokale boomkwekerijcultuur. De teelt met haar financieel-economische aspecten, de in- en uitvoer, maar ook de problematiek van de vakbonden passeren de revue. Zijn analyse wordt aangevuld met voor deze sector duidelijke richtlijnen voor de toekomst. Op 1 mei 1936 krijgt hij bij de Sierteelt Centrale eervol ontslag, waarna zijn carrière tot eind 1937 vervolgd wordt als enquêteur in dienst van het Economisch Instituut voor den Middenstand, later bekend als het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf.

Binnen drie jaar ronds Winsemius de studie economie af en in 1938 is hij doctorandus. Het is, zoals economisch redacteur van *Het Parool* Kees Tamboer in december 1996 meldt, niet verbazingwekkend dat zijn hoogleraar Lieftinck hem al in januari 1938 richting de Haagse departementen lanceert. Lieftinck ziet de achtentwin-